

פרשת שופטים
שרון רימון

איכה נדע את הדבר אשר לא דיברו ה'?

א. הקדמה

בשיעורנו לפרשה הקודמת, פרשת ראה, התחלנו לעסוק בנושא נבואת השקר¹. דיברנו על הנביא המתואר בפרק י"ג, הקורא לעבוד עבודה זרה; עסקנו בעיקר בשאלה האם ייתכן שיש אדם בעל כוחות נבואיים הקורא לעבוד ע"ז, וראינו אפשרויות שונות במפרשים להסברת העניין.

בפרשת שופטים עולה שוב נושא נבואת השקר. בפרק י"ח מדברת התורה על איסור להשתמש בניחושים וכשפים מסוגים שונים, ומולם מעמידה התורה אופציה אחרת: הנביא, אשר שומע ישירות את דבר ה'². מייד לאחר מכן התורה מזהירה מפני נביאי שקר:

(כ) אַף הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִזִּיד לְדַבֵּר דְּבַר בְּשֵׁמִי אֶת אֲשֶׁר
לֹא צִוִּיתִי לְדַבֵּר וְאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וּמַת הַנְּבִיא הַהוּא:

(כא) וְכִי תֹאמַר בְּלִבְּךָ אֵיכָה נִדְעֵ אֶת הַדְּבַר אֲשֶׁר לֹא
דִּבְרוּ ה':

(כב) אֲשֶׁר יְדַבֵּר הַנְּבִיא בְּשֵׁם ה' וְלֹא יְהִי הַדְּבַר וְלֹא
יָבֹוא הוּא הַדְּבַר אֲשֶׁר לֹא דִּבְרוּ ה' בְּזֶדוֹן דִּבְרוּ הַנְּבִיא
לֹא תִגֹּר מִמֶּנּוּ:

(דברים, פרק י"ח.)

בפסוק כ' התורה מזהירה מפני שני סוגים של נביאים: האחד הוא נביא המדבר כביכול בשם ה', אך למעשה הוא לא קיבל את דבריו מאת ה' ("הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי את אשר לא ציוויתיו לדבר"); השני הוא נביא המדבר בשם ע"ז ("ואשר ידבר בשם אלוהים אחרים")³.

בפסוק כ"א התורה מעלה את השאלה המתבקשת: כיצד נדע להבחין בין נבואת אמת לנבואת שקר⁴? תשובת התורה בפסוק כ"ב היא שאמיתות הנבואה נבחנת בקיומה - נבואה אשר איננה מתקיימת היא נבואת שקר.

לכאורה, זו תשובה פשוטה וטובה, אולם מתברר שבמציאות העניין לא פשוט כלל: בספרי הנביאים אנו מתוודעים להתמודדויות קשות ביותר בנושא זה, ובכל הסיפורים לא היה ברור שעומד נביא ה' ומולו עומד שקרן.

בשיעור זה נעניין בשני סיפורים שמוקדם הוא ההבחנה בין נביא שקר לבין נביא אמת - סיפור מיכיהו בן ימלה (מלכים א', פרק כ"ב), וסיפור ירמיהו מול חנניה בן עוזר (ירמיהו, פרק כ"ח).

ב. מיכיהו בן ימלה מול נביאי השקר

אחאב מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה רוצים לצאת למלחמה על רמות גלעד, ויהושפט מבקש לשמוע את דבר ה' לפני המלחמה:

יש לשים לב שהתורה לא חלקה בין נביא המנבא בשם ע"ז נבואות שיש בתוכן פסול (כמו קריאה לעבוד ע"ז) לבין נבואות שאין בתוכן פסול, כלומר עצם הנבואה בשם ע"ז אסור ללא קשר לתוכן הנבואה. הרמב"ן מרחיב בהסבר העניין:

"ואשר ידבר בשם אלהים אחרים" - אפילו כיון את ההלכה לאסור את האסור ולהתיר את המותר יומת בחנק, לשון רש"י מספרי (שופטים קעז קעח). ואין הענין לומר שאם בא אחד ואמר בחלומי ראיתי והנה פעור אומר לי שתזהרו במצות הלולב, שיהא חייב מיתה, כי זה פטור הוא. ואם אומר שתעשו כן לעבוד לשקוף ההוא, אם כן זהו נביא השקר המתנבא לעבוד ע"ז, ואפילו יאמר כן בשם השם הוא נסקל:

אבל הענין, שיאמר ראיתי פעור כי הוא האלוקים והוא מצוה שלא לאכול בשר חזיר, וכן אם יגיד בשמו כי כזה וכזה עתיד להיות, מאחר שיאמר כי הנעבד ההוא הוא האומר ועושה גוזר ומקיים, יומת בחנק. ולכן אמרו בגמרא (סנהדרין פט א) המתנבא בשם ע"ז, כגון נביאי הבעל. והם שהיו אומרים שהבעל הוא האלוקים, כמו שכתוב (מ"א יח כא) אם ה' הוא האלוקים לכו אחרינו ואם הבעל לכו אחרינו, והיו מתנבאים בו עלה והצלח ונתן ה' ביד המלך (שם כב טו), ודעתם לומר שהבעל הוא האדון אשר לו השם הנכבד הזה והוא שיתן רמות גלעד ביד אחאב.

(רמב"ן, דברים, פרק י"ח פסוק כ').

מעניין לשים לב ששאלה זו לא הועלתה בפרק י"ג, בו דובר על נביא שאומר לעבוד ע"ז. הסבר לכך הוא ששם התורה עצמה קבעה כלל פשוט להבחנה בכך שאין לשמוע לנבואה: אם תוכן ה"נבואה" הוא שיש לעבוד ע"ז - אין לשמוע לנביא, ויש להורגו (עיינו שם, פסוקים ב' - ו'). השאלה מתעוררת לראשונה רק בפרשייה שלנו, בה מתוכן ה"נבואה" לא ניתן לדעת אם יש לציית לה או לא.

1 אנו נכנה כאן את כלל הנבואות שאין לציית להן בשם "נבואת שקר" למרות שיתכן שיש ביניהן הבדלים ומדובר למעשה בתופעות שונות, כפי שהתחלנו להסביר בשיעור שעבר וכפי שנרחיב בסוף שיעור זה.
2 ואילו הם דברי התורה:

(ט) כִּי אַתָּה בָּא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ לֹא תִלְמַד
לַעֲשׂוֹת תּוֹעֵבֹת הַגּוֹיִם הָהֵם:

(י) לֹא יִמָּצֵא בְּךָ מַעֲבִיר בְּנוּ וּבְתוֹ בָּאֵשׁ קָסַם קָסָמִים מְעוֹנֵן
וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף:

(יא) וְחָבַר חָבַר וְשָׂאֵל אוֹב וְיִדְעֵנִי וְדַרְשׁ אֶל הַמֵּתִים:

(יב) כִּי תוֹעֵבֹת ה' כָּל עֲשֵׂה אֵלֶּה וּבְגִלָּל תּוֹעֵבֹת הָאֱלֹהִים ה'
אֱלֹקֶיךָ מוֹרִישׁ אוֹתָם מִפְּנֵיךָ:

(יג) תְּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹקֶיךָ:

(יד) כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֶל מַעֲנִיִּים וְאֶל
קָסָמִים יִשְׁמְעוּ וְאַתָּה לֹא כֵן נָתַן לָךְ ה' אֱלֹקֶיךָ:

(טו) נְבִיא מִקְרָבָּךְ מֵאֲחִיךָ כְּמִנִּי יָקִים לָךְ ה' אֱלֹקֶיךָ אֵלָיו
תִּשְׁמָעוּן...:

(יז) נְבִיא אֲקִים לָהֶם מִקְרָב אֲחֵיהֶם כְּמוֹךָ וְנִתְתִי דְבָרֵי בְּפִיו
וְדָבַר אֲלֵיהֶם אֶת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶנּוּ:

(יט) וְהִיָּה הַאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרֵי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁמִי
אֲנִכִּי אֲדַרְשׁ מֵעַמּוֹ:

(דברים, פרק י"ח.)

(כד) ויגש צדקיהו בן כנענה ויפה את מיכיהו על הלחי ויאמר אי זה עבר רוח ה' מאתי לדבר אותך:

(כה) ויאמר מיכיהו הנזך ראה ביום ההוא אשר תבא חדר בחדר להחבה:

(כו) ויאמר מלך ישראל קח את מיכיהו והשיבהו אל אמן שר העיר ואל יואש בן המלך:

(כז) ואמרת לה אמר המלך שימו את זה בית הפלא והאכילהו לחם לחץ ומים לחץ עד באי בשלום:

(כח) ויאמר מיכיהו אם שוב תשוב בשלום לא דבר ה' בי ויאמר שמעו עמים כלם:

(מלכים א', פרק כ"ב.)

סיפור זה ראוי לדיון נרחב בפני עצמו, אך אנו נעלה כאן כמה נקודות הנוגעות לעניין נבואת השקר:

א. הנביאים אינם מוצגים כנביאי "שקר", ואף לא כנביאי הבעל (בשונה מסיפור אליהו בהר הכרמל [מלכים א', פרק י"ח]), אלא סתם כ"נביאים".

ב. ניכר שהנביאים (ובמיוחד צדקיהו בן כנענה) בטוחים באמיתות נבואתם. מכך ניתן להסיק כי נביאי השקר חווים חוויה רוחנית כלשהי, ואינם מודעים לכך שדבריהם אינם דבר ה'. ואכן, מתוך דברי נביא האמת (מיכיהו) מתברר שדבר נביאי השקר, איננו "שקר": הם אכן קיבלו נבואה על ידי רוח מאת ה'.

ג. תוכן הנבואה איננו מעיד בהכרח על אמיתותה, מפני שהוא איננו עוסק בעניין "דתי" הקשור לקיום מצוות, אלא בעניין פוליטי-צבאי: האם לצאת למלחמה או לא.

כיצד, אם כן, יבחינו המלך והעם מהי נבואת האמת? כאמור, התורה קבעה שהמבחן לאמיתות הנבואה יהיה בקיומה, ואכן בסופו של הסיפור מתברר לכולם מה הייתה נבואת האמת ומה היה השקר. אך כמובן ש'בסופו של דבר' זה מאוחר מידי - אי אפשר לחכות עד שרואים את תוצאות המלחמה כדי לדעת אם לצאת אליה. אם כן, מתברר שהמבחן של קיום הנבואה איננו יכול להיות המבחן היחיד. ואכן, נראה בסיפור מיכיהו כי יהושפט מבחין שארבע מאות הנביאים אינם נביאי ה', וכן שאחאב מבחין שנבואת מיכיהו הראשונה, התואמת את נבואתם איננה נבואת אמת. כמו כן, מיכיהו מודע לכך שהנביאים אכן קיבלו נבואה והם לא "שקרנים" (כלומר הם לא אומרים שקרים תוך ידיעה שמדובר בשקר) אך בה בעת הוא מבין שיש נבואה גבוהה ממנה.

מסתבר, אם כן, שהנביאים ואף השומעים אותם אמורים להבחין איזה "סוג" נבואה קיבלו: האם זו נבואה בדרגה גבוהה, המשיגה את דבר ה', או שזו נבואה נמוכה, הרואה "משהו" אך לא את כל האמת.

מהי, אפוא, אותה הדרך להבחין בנבואת שקר?

כדי לענות על שאלה זו, נעניין בסיפור נוסף העוסק בהבחנה בנבואת שקר - ירמיהו פרק כ"ח.

(ו) ויקבץ מלך ישראל את הנביאים כארבע מאות איש ויאמר אליהם האלף על רמת גלעד למלחמה אם אחרת ויאמרו עלה ויתן אדני ביד המלך:

(ז) ויאמר יהושפט האין פה נביא לה' עוד ונדרשה מאותו:

(ח) ויאמר מלך ישראל אל יהושפט עוד איש אחד לדרש את ה' מאתו ואני שנאתי כי לא יתנבא עלי טוב כי אם רע מיכיהו בן מלה ויאמר יהושפט אל יאמר המלך כן:

(ט) ויקרא מלך ישראל אל סריס אחד ויאמר מהרה מיכיהו בן מלה:

(י) ומלך ישראל ויהושפט מלך יהודה ישבים איש על פסאו מלבשים בגדים בגרן פתח שער שמרון וכל הנביאים מתנבאים לפניהם:

(יא) ויעש לו צדקיהו בן כנענה קרני ברזל ויאמר לה אמר ה' באלה תנגח את ארם עד פלתם:

(יב) וכל הנבאים נבאים כן לאמר עלה רמת גלעד והצלח ונתן ה' ביד המלך:

(יג) והמלאך אשר הלך לקרא מיכיהו דבר אליו לאמר הנה נא דברי הנביאים פה אחד טוב אל המלך יהי נא דברך דברך אחד מהם ודברת טוב:

(יד) ויאמר מיכיהו חי ה' כי את אשר יאמר ה' אלי אתו אדבר:

(טו) ויבוא אל המלך ויאמר המלך אליו מיכיהו הנלך אל רמת גלעד למלחמה אם נחדל ויאמר אליו עלה והצלח ונתן ה' ביד המלך:

(טז) ויאמר אליו המלך עד כמה פעמים אני משבעך אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם ה':

(יז) ויאמר ראיתי את כל ישראל נפצים אל ההרים פצאן אשר אין להם רעה ויאמר ה' לא אדנים לאלה ישובו איש לביתו בשלום:

(יח) ויאמר מלך ישראל אל יהושפט הלוא אמרת י אליך לוא יתנבא עלי טוב כי אם רע:

(יט) ויאמר לכן שמע דבר ה' ראיתי את ה' ישב על פסאו וכל צבא השמים עמד עליו מימינו ומשמאלו:

(כ) ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויעל ויפל ברמת גלעד ויאמר זה בלה וזה אמר בלה:

(כא) ויצא הרוח ויעמד לפני ה' ויאמר אני אפתנו ויאמר ה' אליו במה:

(כב) ויאמר אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן:

(כג) ועתה הנה נתן ה' רוח שקר בפי כל נביאך אלה וה' דבר עליך רעה:

ג. ירמיהו מול חנניה בן עזור

ירמיהו התמודד רבות עם נביאי השקר⁵, ואנו נעיין באירוע אחד המתואר בהרחבה ובפירוט בפרק כ"ח:

(א) ויהי בשנה ההיא בראשית ממלכת צדקיה מלך יהודה בשנת בשנה הרבעית בחדש החמישי אמר אלי חנניה בן עזור הנביא אשר מגבעון בבית ה' לעיני הפהנים וכל העם לאמר:

(ב) כה אמר ה' צבאות אלוקי ישראל לאמר שברתי את על מלך בבל:

(ג) בעוד שנתים ימים אני משיב אל המקום הזה את כל כלי בית ה' אשר לקח נבוכדנאצר מלך בבל מן המקום הזה ויביאם בבל:

(ד) ואת כנניה בן יהויקים מלך יהודה ואת כל גלות יהודה הבאים בבלה אני משיב אל המקום הזה נאם ה' כי אשבר את על מלך בבל:

דברי הנביא חנניה באים לאחר גלות יהויכין, כאשר חלק מהעם ומאוצרות המקדש כבר נמצאים בגלות בבל. ירמיהו ממשיך להזהיר את העם שאם לא ייטיבו את מעשיהם - יביאו על עצמם חורבן מוחלט, ויגלו גם הם⁶. חנניה, לעומת זאת, מבטיח לעם שהגאולה תבוא: הכלים והגולים יחזרו. מהי תגובת ירמיהו לדברים אלה?

(ה) ויאמר ירמיה הנביא אל חנניה הנביא לעיני הפהנים ולעיני כל העם העמדים בבית ה':

(ו) ויאמר ירמיה הנביא אמן בן יעשה ה' יקם ה' את דבריו אשר נבאת להשיב כלי בית ה' וכל הגולה מבבל אל המקום הזה:

ירמיהו אומר "הלואי שיהיה כדברך", מפני שירמיהו עצמו איננו מעוניין בחורבן. הוא מוכיח את העם כדי שיתקנו את מעשיהם ובכך ימנע החורבן, והוא מקווה שנבואת הזעם תתבדה, ויתבטל החורבן.

ירמיהו גם מזהיר את חנניה שנבואתו תבחן במבחן הידוע עוד מדברי התורה - מבחן הקיום במציאות:

(ז) אך שמע נא הדבר הזה אשר אנכי דבר באזניך ובאזני כל העם:

(ח) הנביאים אשר היו לפני ולפניך מן העולם וינבאו אל ארצות רבות ועל ממלכות גדולות למלחמה ולרעה ולדבר:

(ט) הנביא אשר ינבא לשלום בלא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה' באמת:

חנניה עושה "אות" - סימן לדבריו:

(י) ויקח חנניה הנביא את המוטה מעל צואר ירמיה הנביא וישברהו:

(יא) ויאמר חנניה לעיני כל העם לאמר כה אמר ה' ככה אשבר את על נבוכדנאצר מלך בבל בעוד שנתים ימים מעל צואר כל הגוים וילך ירמיה הנביא לדרכו:

(יב) ויהי דבר ה' אל ירמיה אחרי שבור חנניה הנביא את המוטה מעל צואר ירמיה הנביא לאמר:

(יג) הלוך ואמרת אל חנניה לאמר כה אמר ה' מוטת עץ שברת ועשית תחתיהן מטות ברזל:

(יד) כי כה אמר ה' צבאות אלוקי ישראל על ברזל נתתי על צואר כל הגוים האלה לעבד את נבוכדנאצר מלך בבל ועבדו וגם את חית השדה נתתי לו:

(טו) ויאמר ירמיה הנביא אל חנניה הנביא שמע נא חנניה לא שלחך ה' ואתה הבטחת את העם הזה על שקר:

(טז) לכן כה אמר ה' הנני משלחך מעל פני האדמה השנה אתה מת כי סרה דברת אל ה':

(יז) וימת חנניה הנביא בשנה ההיא בחדש השביעי:

גם בסיפור זה נביא השקר איננו מכוונת כן, ותוכן הנבואה איננו דתי מובהק אלא פוליטי, כך שהוא איננו יכול להעיד בבירור איזו מהן היא נבואת שקר. כאן ההכרעה קשה מאד: קשה יותר להאמין שנבואת האמת אומרת להכנע לבל, וקל יותר לקבל שנבואת האמת אומרת למרוד בבל. בנוסף לכך, חנניה הנביא עושה אות (בדומה לאות של צדקיה בן כנענה); לאותות נבואיים יש השפעה על המציאות, והם מרשימים מאד את העם.

תגובותיו של ירמיהו מעידות על כך שירמיהו עצמו איננו בטוח שנבואת חנניה איננה אמת, ולכן תחילה הוא רק אומר "הלואי שיתקיימו דברך", מזהיר אותו שנבואתו תבחן במבחן המציאות, ועוזב את הויכוח בלי הכרעה (בשונה ממיכיהו בן ימלה שהיה בטוח בצדקתו). רק לאחר שירמיהו מתנבא שחנניה הוא נביא שקר, הוא מתעמת איתו ישירות ומנבא שהוא ימות בשנה הקרובה.

בסופו של דבר מותו של חנניה מוכיח את אמיתות נבואת ירמיהו, אך לא נאמר שהעם השתכנע מכך: אם מחכים להתגשמות הנבואה כדי לדעת את אמיתותה, מאבדים את המומנטום של הנבואה ברגע המתאים.

ד. הכוח הנבואי בדרגותיו השונות

שני הסיפורים שראינו מדגימים לנו את הקושי שבתופעת נבואת השקר. כשם שהתורה איננה משתמשת במושג "נביא שקר", כך גם הנביאים אינם משתמשים במושג זה, ועובדה זו מלמדת אותנו על מורכבות תופעת הנבואה.

כפי שציינו בשיעור שעבר, ישנם אנשים בעלי כוחות רוחניים מיוחדים, המסוגלים להגיע להשגות עליונות שאינן

5 על התמודדות ירמיהו עם נביאי השקר, ועל הטענות כלפיו שהוא נביא שקר, ראו בירמיהו פרק ד', פסוק י'; פרק ו', פסוקים י"ג - י"ד; פרק י"ד, פסוקים י"ג - ט"ו; פרק י"ז, פסוקים ט"ו - ט"ז; פרק כ', פסוקים ז' - ט'; פרק כ"ג; פרק כ"ו, פסוקים י"א - י"ח; פרק כ"ז, פסוקים ט"ז - י"ח; פרק כ"ח; פרק כ"ט; פרק ל"ז, פסוק י"ט; פרק מ"ג, פסוק ב'.

6 ראו ירמיהו פרק ל"ז.

(כה) שְׁמַעְתִּי אֶת אֲשֶׁר אָמְרוּ הַנְּבִיאִים הַנְּבִיאִים בְּשֵׁמִי
שֶׁקֶר לֵאמֹר חֲלַמְתִּי חֲלַמְתִּי:

(כו) עַד מָתִי הִישׁ בְּלֵב הַנְּבִיאִים נְבִאֵי הַשֶּׁקֶר וּנְבִיאֵי
תְּרַמַּת לְבָם:

(כח) הַנְּבִיאֵי אֲשֶׁר אִתּוֹ חֲלוֹם יִסְפֵּר חֲלוֹם וְאֲשֶׁר דִּבְרִי
אִתּוֹ יְדַבֵּר דִּבְרֵי אֱמֶת מֵה לַתְּהַבֵּן אֶת הַבָּר נְאֻם ה':

(כט) הֲלוֹא כֹה דִבְרֵי כָאֵשׁ נְאֻם ה' וְכַפְטִישׁ יִפְצֵץ סֹלַע:

(ל) לָכֵן הֲנִי עַל הַנְּבִיאִים נְאֻם ה' מְגַנְבִי דִבְרֵי אִישׁ
מֵאֵת רְעֵהוּ:

(לא) הֲנִי עַל הַנְּבִיאִים נְאֻם ה' הַלְקַחִים לְשׁוֹנֵם
וַיִּנְאָמוּ נְאֻם:

(לב) הֲנִי עַל נְבִאֵי חֲלָמוֹת שֶׁקֶר נְאֻם ה' וַיִּסְפְּרוּם
וַיִּתְעוּ אֶת עַמִּי בְּשִׁקְרֵיהֶם וַיַּפְחִזוּתֶם וְאֲנֹכִי לֹא
שִׁלַּחְתִּים וְלֹא צְוִיתִים וְהוֹעִיל לֹא יוֹעִילוּ לְעַם הַזֶּה
נְאֻם ה':

(ירמיהו, פרק כ"ג)

גם ירמיהו, שנאבק רבות עם נביאי השקר, טוען שהיו "נבואות" בדרגות שונות, שהגיעו אליהן על ידי אמצעים שונים. אולם, הוא טוען שהנביא אמור לדעת איך הגיע לנבואה - האם הוא עשה זאת בדרך של קדושה או בדרכים שאינן ראויות. בנוסף לכך, ירמיהו כנביא אמת זועק שיש הבדל עצום בין נבואת האמת לבין הנבואה בדרגה הנמוכה (חלום, קסם, ניחוש...), והנביא צריך להבחין בהבדל. יש לציין כי טענה זו בעייתית במקצת, מפני שיתכן שנביא אשר לא חווה את הנבואה בדרגה הגבוהה לא יכול לדעת שיש דרגה יותר גבוהה מהדרגה שהוא הגיע אליה.

תוכן הנבואה

ירמיהו מוסיף לומר כי במקרים מסויימים ניתן להבחין באמיתות הנבואה גם על פי תוכנה; נבואה המחזקת ידי רשעים, ואומרת שיהיה טוב גם אם לא ישמעו בקול ה' - היא נבואת שקר⁹:

(יז) אֲמַרִים אֲמֹר לְמִנְאֲצֵי דָבָר ה' שְׁלוֹם יִהְיֶה לָכֶם
וְכָל הַלֵּךְ בְּשִׁרְרוֹת לְבוֹ אֲמָרוּ לֹא תָבוֹא עֲלֵיכֶם רְעָה:

(כא) לֹא שִׁלַּחְתִּי אֶת הַנְּבִיאִים וְהֵם רָצוּ לֹא דִבְרַתִי
אֲלֵיהֶם וְהֵם נְבָאוּ:

(כב) וְאֵם עָמְדוּ בְּסוּדֵי וַיִּשְׁמְעוּ דִבְרֵי אֶת עַמִּי וַיִּשְׁבוּם
מִדְרָכָם הֲרַע וּמֹלַע מַעֲלֵיהֶם:

(שם).

נחלתם של כל בני האדם. המקרא מכנה את כולם "נביאים", אך לא כל הנביאים האלה זכו לדעת את דבר ה' ממש. הרמב"ן, בפירושו לדברים י"ח, מדבר על הכוח לחזות עתידות באמצעים שונים, והוא מסביר שאין מדובר בשקר אלא בכוחות אמיתיים⁷.

עם ישראל זכה לגדול הנביאים, משה רבנו, אשר קיבל את דבר ה' ישירות; לאחר משה קמו לישראל נביאים אשר אמנם היו בדרגות נמוכות יותר, אך גם הם היו מסוגלים לדעת את דבר ה' האמיתי⁸. במקביל, הייתה תופעה נרחבת של אנשים בעלי כוחות רוחניים מיוחדים, ש"ניבאו" נבואות שונות, מתוך השגות רוחניות נמוכות שהם השיגו, נבואות שלא תאמו את דבר ה' האמיתי.

על ישראל הייתה מוטלת האחריות להבחין ביניהם, כאשר במציאות, כפי שמשתקף בשני הסיפורים שראינו, זה לא היה פשוט. למרות זאת, ירמיהו זועק במקומות רבים שניתן להבחין בין נבואת אמת לנבואת שקר, כפי שנראה מיד.

ה. ההבחנה בין נבואת אמת לנבואת שקר

הכרת הנביא את דרגתו

ראשית, טוען ירמיהו, הנביא עצמו צריך להבחין בדרגת נבואתו, ולדעת אם היא דבר ה' או שמקורה אחר. ירמיהו חוזר ומתאר את חווית הנבואה, וטוען שאין להשוותה ל"חלום" או לחזיון אחר:

7 ואלו הם דבריו:

עתה דע והבן בעיניי הכשפים, כי הבורא יתברך כאשר ברא הכל מאין עשה העליונים מנהיגי התחוננים אשר למטה מהן, ונתן כח הארץ וכל אשר עליה בכוכבים ובמזלות לפי הנהגתם ומבטם בהם כאשר הוא מנוסה בחכמת האיציטגנינות...

ורבים יתחסדו בנחשים לומר שאין בהם אמת כלל, כי מי יגיד לעורב ולעגור מה יהיה. ואנחנו לא נוכל להכחיש דברים יתפרסמו לעיני רואים. ורבותינו גם כן יודו בהם...

אבל יש לענין הזה סוד, וכבר הודענו (ויקרא יח כה) כי יש למזלות שרים ינהיגו אותם והם נפשות לכדורי הגלגלים, ושירי זנב וטלה הקרובים לארץ והם הנקראים נגידי התלי יודיעו העתידות, ומהם נעשים סימנים בעופות שבהם יודיעו עתידות. ולא לזמן גדול ולא עתידות רחוקות יגידו רק בעתידות הקרובות לבא יודיעו... ואסר לך הנחשים והקסמים בעבור שעשה לך מעלה גדולה לתתך עליון על כל גויי הארץ שיקים בקרבך נביא ויתן דבריו בפיו, ואתה תשמע ממנו מה יפעל אל ולא תצטרך אתה בעתידות אל קוסם ומנחש, שיקבלו אותם מן הכוכבים או מן השפלים בשרי מעלה שאין כל דבריהם אמת ולא יודיעו בכל הצריך, אבל הנבואה תודיע חפץ השם ולא יפול דבר מכל דבריה, והוא שיפרש (בפסוק כב) הוא הדבר אשר לא דברו ה' - והנה אתה חלקו וסגולתו שומע עצתו מפיו...

(רמב"ן, דברים, פרק י"ח פסוק ט').

8 כך אומר ה' במפורש:

"...אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתוודע בחלום אדבר בו: לא כן, עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא: פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות ותמונת ה' ביט... (במדבר, פרק י"ב, פסוקים ו' - ח).

9 נשים לב שנבואות השקר המופיעות במקרא תמיד מנבאות טוב.

ועשה אות ומופת ואמר שהאל שלחו מצוה לשמוע ממנו שנאמר אליו תשמעון, ואפשר שיעשה אות ומופת ואינו נביא וזה האות יש לו דברים בגו, ואעפ"כ מצוה לשמוע לו הואיל ואדם גדול וחכם וראוי לנבואה [הוא] מעמידים אותו על חזקתו, שבכך נצטוינו כמו שנצטוינו לחתוך את הדין ע"פ שני עדים כשרים ואע"פ שאפשר שהעידו בשקר הואיל וכשרים הם אצלנו מעמידין אותן על כשרותן, ובדברים האלו וכיוצא בהן נאמר הנסתרות לה' אלוקינו והנגלות לנו ולבנינו, ונאמר כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב.

(רמב"ם, הלכות יסודי התורה, פרק ז', הלכה ז').

בפרשת ראה ובפרשת שופטים מזהירה אותנו התורה מפני תופעת הנבואה אשר איננה דבר ה' האמיתי. התורה איננה מכנה תופעה זאת כ"נבואת שקר", כנראה מפני שהיה ממש בנבואות אלה: הן הושגו על ידי כוחות רוחניים מיוחדים. לכן, ההתמודדות איתן הייתה קשה ומורכבת, שלא כהתמודדות עם "שקר" מוחלט. התורה מצפה מאתנו להבחין בין נבואה בדרגה העליונה שלה, המשיגה את דבר ה' האמיתי, לבין נבואה בדרגה נמוכה המשיגה משהו מהעולמות העליונים, אך לא את דבר ה' האמיתי, ולכן היא מטעה.

ההבחנה קשה, אך התורה מבהירה (בדברים י"ג) שאהבת ה' ואמונה בה' שהוציאנו ממצרים, יעזרו לנו לחוש מהי נבואת האמת. בנוסף לכך, ניתן להבחין בנבואת אמת על ידי קיומה במציאות (כנאמר בדברים י"ח). מדברי הנביאים אשר התמודדו עם נבואות השקר, נראה שההבחנה הייתה קשה מאוד, אך הם לימדונו שהנביא עצמו צריך להבחין מהי דרגתו, והעם יכול להבחין על פי תוכן הנבואה (האם היא גורמת לעם להיטיב את דרכיו או מחזקת ידי רשעים) ועל פי אישיותו של הנביא - האם הוא ראוי להיות שליח ה'.

המשימה המוטלת על כל אדם היא לחפש את דבר ה', מתוך יושר פנימי, אמונה, ואהבת ה'.

*****
 * כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולשרון רימון, תשס"ט *
 * נערך על ידי צוות בית המדרש הירטואלי *
 *****
 * בית המדרש הירטואלי *
 * מיסודו של *
 * The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *
 * האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
 * האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
 * *
 * משרדי בית המדרש הירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
 * דוא"ל: office@etzion.org.il *
 * *
 * ליטול רישום לשיעור: *
 * <http://etzion.org.il/vbm/unsubscribe.php> *
 * *****

ירמיהו טוען שנבואת האמת אמורה להחזיר את העם בתשובה, לכוון אותם לעבודת ה' ולדרך טובה, ואם הנבואה לא עושה זאת - אין בה צורך, ולכן יתכן שהיא שקרית¹⁰.

נקודה נוספת הקשורה לתוכן הנבואה היא התקיימותה: בדברי ירמיהו אל חנניה בן עזור, בפרק כ"ח פסוקים ז' - ט', טוען ירמיהו שנבואה לטובה נבחנת בקיומה במציאות, ואילו נבואה לרעה איננה זקוקה למבחן כזה. מדוע?

לדעת הרמב"ם (הלכות יסודי התורה, פרק י', הלכה ד'), נבואה לטובה חייבת להתקיים - ה' איננו מבטל נבואה טובה; ולכן, קיום הנבואה הטובה הוא מבחן אמיתותה. לעומת זאת, נבואה לרעה יכולה להשתנות בעקבות חזרה בתשובה; ועל כן אי-התקיימותה איננו ראייה לכך שמדובר בנבואת שקר. בנוסף לכך, נביא אשר מנבא פורענות מעמיד את עצמו במצב קשה ביותר מול העם או המלך, ולכן סביר יותר שהוא נשלח על ידי ה' ואיננו משקר¹¹. לעומת זאת, הייתה תופעה של "נביאי חצר", אשר אמרו את מה שהמלך והעם רוצים לשמוע, וניבאו טוב גם כאשר זה לא היה נכון.

אישיות הנביא

ירמיהו מוסיף ואומר שאישיות הנביא מעידה על דרגת נבואתו; נביא ה' חייב להיות בעל אישיות הראויה לשליחות ה'. אדם שאיננו מוסרי או איננו ירא שמים, לא יכול להיות נביא ה':

(יא) כִּי גַם נְבִיא גַם כֹּהֵן חָנְפוּ גַם בְּיַתִּי מְצֵאתִי רְעֵתָם נְאֻם ה'.

(יד) וּבְנֵבְאֵי יְרוּשָׁלַם רְאִיתִי שְׁעִרְוֶהָ נְאוּף וְהֶלְךְ בְּשֶׁקֶר וְחִזְקוּ יְדֵי מְרַעִים לְבִלְתִּי שָׁבוּ אִישׁ מִרְעֵתוֹ הֵיוּ לִי כְלָם כְּסֹדִם וְיִשְׁבְּיָהּ כְּעֶמְרָה:

(ירמיהו, פרק כ"ג).

למרות שירמיהו נותן קריטריונים להבחנה בין נבואת האמת לנבואת השקר, במציאות זה לא תמיד פשוט; יעידו על כך חייו של ירמיהו עצמו המלאים במאבקים כאלה, וכן העובדה שירמיהו עצמו לא זיהה את נבואת השקר של חנניה.

1. סיכום

לסיכום, נקרא את דברי הרמב"ם בנושא זה:

וכשמשלחים אותו נותנין לו אות ומופת כדי שידעו העם שהאל שלחו באמת, ולא כל העושה אות ומופת מאמינים לו שהוא נביא, אלא אדם שהיינו יודעים בו מתחלתו שהוא ראוי לנבואה בחכמתו ובמעשיו שנתעלה בהן על כל בני גילו והיה מהלך בדרכי הנבואה בקדושתה ובפרישותה ואח"כ בא

10 כמובן שהיו נבואות גאולה גם לנביאי אמת. הכוונה בדברי ירמיהו היא לנביאים שדבריהם תמיד לטובה, גם כאשר העם חוטא, והם אינם מנסים כלל להחזיר את העם למוטב.

11 כמו כן, נבואת תוכחה אף פעם איננה מזיקה.